

باسمه تعالی



کارگروه تخصصی حقوق

کارگروه فرعی حقوق محیط زیست

# برنامه درسی مقطع کارشناسی ارشد حقوق محیط زیست

مصوب یکصد و پنجاه و ششمین نشست مورخ ۱۳۹۷/۷/۱۶ شورای تحول و ارتقای علوم انسانی

# فصل تحت: کلیات برنامه

حقوق محیط‌زیست رشته‌ای است که تحولات علمی و حقوقی فراوانی را پشت سر گذاشته و همواره با مسائل جدیدی روبروست. طی دهه اخیر مفاهیم، مشکلات و مسائل مختلف جدیدی در حقوق محیط‌زیست مطرح شده است که ایجاب می‌کند برنامه درسی کارشناسی‌ارشد این حوزه مطالعاتی متناسب با این تحولات اصلاح شده و دروس جدیدی اضافه گردد.

با عنایت به اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که بر اساس آن حفاظت از محیط‌زیست وظیفه‌ی عمومی تلقی گردیده و به هیچ‌وجه، فعالیت‌های توسعه‌ای و اقتصادی مغایر با آلودگی و تخریب محیط‌زیست مجاز شمرده نشده است و همچنین تأکید سیاست‌های کلی نظام در حوزه‌ی محیط‌زیست مصوب ۱۳۹۴ ابلاغی مقام معظم رهبری مبنی بر ضرورت مدیریت جامع و هماهنگ منابع زیستی و انطباق آن با مفهوم توسعه‌ی پایدار، حقوق محیط‌زیست به دنبال رهیافتی برای ایجاد تعادل بین حفاظت از محیط‌زیست و امر توسعه‌ای است.

بر اساس تجربه‌ی به دست آمده طی نزدیک به دو دهه از تأسیس دوره کارشناسی‌ارشد حقوق محیط‌زیست، در برنامه اصلاحی کارشناسی‌ارشد این رشته دروس جدید و به‌روزتری ارائه شده، و به دلیل کمبود سرفصل‌ها به ویژه مباحث نوپدید، برخی دروس قبلی با دروس دیگر ادغام شده و با کاهش تعداد دروس الزامی، تعداد دروس اختیاری افزایش یافته است تا گروه آموزشی، اختیار بیشتری در ارائه‌ی دروس متنوع داشته باشد.

این رشته در سال ۱۳۸۲ بر اساس نیاز جامعه‌ی علمی کشور ایجاد گردید و کارگروه حاضر در جهت تکمیل و بهینه‌سازی سرفصل‌های آن دست به اقدام زده است. هدف این رشته آشنایی دانشجویان با قوانین و مقررات و نظامات زیست محیطی، آگاهی از تحولات علمی در حوزه‌ی حقوق محیط‌زیست و کسب مهارت‌های علمی و عملی لازم برای حل مشکلات محیط‌زیست در کشور از بعد حقوقی است.

#### • اعضای کمیته‌ی حقوق محیط‌زیست

۱. دکتر سید فضل‌الله موسوی
۲. دکتر فرهاد دبیری
۳. دکتر محسن عبدالهی
۴. دکتر محمدحسین رضانی قوام آبادی
۵. دکتر مسعود فریادی
۶. دکتر میرشهبیز شافع
۷. دکتر علی مشهدی

شایان ذکر است که جناب آقایان دکتر محمود مهدوی و دکتر سید محمد طباطبایی نژاد در تدوین سرفصل دروس «حقوق کیفری محیط زیست» و «مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی» با کاگروه همکاری داشته‌اند.

#### • شرایط ورود به دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته حقوق محیط زیست

شخصی می‌تواند داوطلب ورود به دوره‌ی کارشناسی ارشد ناپیوسته‌ی حقوق محیط زیست گردد که دارای شرایط زیر باشد:

۱. دارا بودن گواهی‌نامه‌ی کارشناسی از دانشگاه‌های ایران یا برابر آن از کشورهای دیگر به تشخیص مراجع صلاحیت‌دار؛

۲. دارا بودن شرایط ورود مطابق با ضوابط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

#### • آزمون کارشناسی ارشد حقوق محیط زیست

آزمون کارشناسی ارشد حقوق محیط زیست از مواد زیر، با ضرایب تعیین شده انجام می‌شود:

۱. حقوق اداری (ضریب ۲)

۲. حقوق بین‌الملل عمومی (ضریب ۲)

۳. متون حقوقی به زبان خارجی (ضریب ۲)

۴. حقوق مدنی (تعهدات و مسئولیت) (ضریب ۲)

۵. حقوق جزای عمومی (ضریب ۱)

#### • واحدهای درسی:

تعداد کل واحدهای درسی حقوق محیط زیست ۳۲ واحد است که به شرح زیر می‌باشد:

۱. دروس الزامی به ارزش ۱۶ واحد

۲. دروس اختیاری به ارزش ۱۲ واحد

۳. پایان‌نامه به ارزش ۴ واحد

**تبصره ۱:** در رابطه با درس پیش‌نیاز «شناخت محیط زیست» صرفاً آن دسته از دانشجویانی که مقطع کارشناسی خود را در رشته‌ی «محیط زیست» به پایان رسانده‌اند، از گذراندن این درس معاف هستند. این دانشجویان باید تعدادی از دروس حقوقی را به عنوان پیش‌نیاز با تشخیص گروه آموزشی ذیربط در حدود مقررات بگذرانند.

**تبصره ۲:** دانشجویانی که رشته‌ی تحصیلی مقطع کارشناسی آنان غیرمرتبط با دو رشته‌ی «حقوق» و

«محیط‌زیست» باشد، لازم است دروس پیش‌نیاز لازم را با تشخیص گروه آموزشی ذی‌ربط در حدود مقررات بگذرانند.

**تبصره ۳:** دانشجو موظف است در هر درس حداقل یک کار تحقیقی ارائه نماید.

**تبصره ۴:** توصیه می‌شود درس‌های یک‌واحدی در این رشته دو ساعت در هفته تدریس شوند.

## فصل دوم:

جداول دوس مقطع کارشناسی ارشد حقوق محیط زیست

### درس پیش نیاز

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	شناخت محیط زیست	۲

### دروس الزامی

۱	کلیات حقوق محیط زیست	۲
۲	حقوق محیط زیست در اسلام	۲
۳	حقوق حفاظت از آب و خاک	۲
۴	حقوق حفاظت از هوا	۲
۵	متون حقوقی تخصصی به زبان خارجی	۲
۶	مسئولیت بین المللی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی	۲
۷	مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی	۱
۸	حقوق کیفری محیط زیست	۱
۹	حقوق حفاظت از پوشش گیاهی	۱
۱۰	حقوق حفاظت از حیات وحش	۱
	جمع کل	۱۶
۱۱	پایان نامه	۴

## دروس اختیاری<sup>۱</sup>

ردیف	نام درس	تعداد واحد
۱	حقوق بین‌الملل محیط زیست	۲
۲	اقتصاد محیط زیست	۲
۳	حقوق اداری و محیط زیست	۲
۴	حقوق انرژی و محیط زیست	۲
۵	حقوق کشاورزی و محیط زیست	۲
۶	حقوق سازمان‌های داخلی و بین‌المللی محیط زیست	۲
۷	حقوق محیط زیست دریایی	۲
۸	حقوق بشر و محیط زیست	۲
۹	حفاظت از محیط زیست در مخاصمات مسلحانه	۲
۱۰	حقوق محیط زیست و تجارت	۲
۱۱	حقوق محیط زیست و صنعت	۱
۱۲	حقوق حفاظت از زمین	۱
۱۳	حقوق اساسی و محیط زیست	۱
۱۴	حقوق محیط زیست و مسائل اجتماعی	۱
۱۵	فلسفه و اخلاق محیط زیست	۱
۱۶	حقوق محیط زیست شهری و روستایی	۱
۱۷	امنیت و محیط زیست	۱
۱۸	روش تحقیق	۱
۲۸	جمع کل	۲۸

<sup>۱</sup>. دانشجو ملزم است در طول دوره کارشناسی ارشد حداقل (۱۲) واحد از دروس اختیاری را انتخاب نموده و بگذراند.



# فصل سوم:

سر فصل دوس مقطع کارشناسی ارشد حقوق محیط زیست

# دس پیش نیاز

## عنوان درس: شناخت محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (پیش نیاز)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** در این درس دانشجو نسبت به محیط زیست و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی آن مانند آب، خاک، هوا و تنوع زیستی شناخت کلی پیدا می‌کند، با عواملی که بر کیفیت محیط‌زیست اثر گذاشته و تعادل و تناسب آن را برهم می‌زند نیز آشنا می‌شود. از جمله به بررسی اجمالی موضوعات تخریب و آلودگی محیط زیست می‌پردازد.

**سرفصل:**

۱. تعاریف، مبانی و قلمرو محیط زیست
۲. شناخت اکوسیستم‌های مختلف، اهمیت، کارکرد و نقش آنها در زندگی بشر از جمله:
  - اکوسیستم‌های جنگلی و انواع آن
  - اکوسیستم‌های کویری و بیابانی
  - اکوسیستم‌های کوهستانی و جلگه‌ای
  - اکوسیستم‌های آبی و تالابی و تاثیر آن بر جوامع بومی اطراف آنها
۳. بررسی رابطه‌ی تاریخی انسان و محیط زیست و تاثیرات متقابل آنها بر یکدیگر
۴. بررسی عوامل موثر بر اجزاء محیط زیست (آب، خاک و هوا) از جهت آلودگی و تخریب
۵. بررسی وجوه اشتراک و افتراق محیط زیست طبیعی، انسانی و اجتماعی
۶. شناخت نحوه‌ی حفاظت از محیط زیست و تعامل با طبیعت
۷. بررسی پدیده‌های نوظهور طبیعی در محیط زیست مانند تغییرات اقلیم و گردوغبار

**منابع:**

۱. بوتکین، دانیل و کلر، ادوارد، **شناخت محیط زیست**، مترجم: عبدالحسین وهاب‌زاده، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۲. بهرام سلطانی، کامبیز، **مقدمه‌ای بر شناخت محیط زیست**، تهران، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، آخرین سال انتشار.
۳. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

4. Eugene Odum, Gary W. Barrett, (1953), **Fundamentals of Ecology**, Publisher: Brooks Cole.
5. Richard Brewer, (1994), **The Science of Ecology**, Publisher: Cengage Learning.
6. G. Tyler Miller, Scott Spoolman, (2011), **Essentials of Ecology**, Publisher: Cengage Learning.

7. Thomas M. Smith, Robert L. Smith, (2012), **Elements of Ecology**, Publisher: Benjamin Cummings.

# دروس الزامی

## عنوان درس: کلیات حقوق محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت مباحث مربوط به دلایل شکل‌گیری حقوق محیط زیست، تاریخ تحول، تعاریف، مفاهیم و اصول حقوق محیط زیست، مکاتب فکری مختلف در حفاظت محیط زیست، ارتباط متقابل میان حقوق محیط زیست و دیگر رشته‌ها، منابع و قلمروهای حقوق محیط زیست.

سرفصل:

۱. تعاریف و مفاهیم حقوق محیط زیست (تعریف محیط زیست و حقوق محیط زیست)
۲. تاریخ تحول حقوق محیط زیست
۳. بنیان‌های فلسفی و اخلاقی حقوق محیط زیست
۴. اصول حقوق محیط زیست
۵. منابع داخلی و بین‌المللی حقوق محیط زیست
۶. رویکردهای حقوق محیط زیست (مشارکت، همکاری، حق بر محیط زیست، نقش سازمان‌های غیر دولتی در تصمیم‌گیری)
۷. مروری اجمالی بر نهادها و ساختارهای زیست محیطی
۸. قلمروهای حقوق محیط زیست

منابع:

۱. بنسون، جان؛ اخلاق محیط زیست: مقدمات و مقالات، مترجم: عبدالحسین وهاب‌زاده، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۲. جمعی از نویسندگان؛ حقوق محیط زیست: نظریه‌ها و رویه‌ها، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.
۳. روش، کاترین؛ بایسته‌های حقوق محیط زیست، مترجم: علی و مشهدی و همکاران، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.
۴. شیلتون، دینا و کیس، الکساندر؛ کتابچه قضایی حقوق محیط زیست، مترجم: محسن عبدالهی، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.
۵. کارسون، راشل؛ بهار خاموش، مترجم: عبدالحسین وهاب‌زاده و همکاران، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۶. کیس، الکساندر؛ و همکاران؛ حقوق محیط زیست، مترجم: محمد حسن حبیبی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول و دوم، آخرین سال انتشار.

۷. گوندلینگ، لوتار؛ و همکاران؛ **حقوق محیط زیست**، مترجم: محمد حسن حبیبی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۸. موسوی، سید فضل الله؛ **سیر تحولات منابع حقوق بین الملل محیط زیست**، تهران، نشر میزان، آخرین سال انتشار.
۹. وهابزاده، عبدالحسین؛ **بوم شناسی علم عصیانگر**، تهران، نشر چشمه، آخرین سال انتشار.
۱۰. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

11. Delaney, David; (2003). **Law & Nature**, Cambridge University Press, UK.
12. Sunkin, Maurice; (2002). **Sourcebook on environmental law**, Cavendish, UK.
13. Coyle, Sean; & Morrow, Karen; (2004). **The Philosophical Foundations of Environmental Law: Property, Rights and Nature**, Hart Publishing, USA.
14. Sands, Philippe; (2003). **Principles of International Environmental Law**, Cambridge University Press, UK.
15. Sullivan, Thomas S. F.; (2007). **Environmental Law Handbook**, Government Institutes, UK.

## عنوان درس: حقوق محیط زیست در اسلام

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: شناخت رویکرد و تعالیم نظام حقوقی اسلام به محیط زیست و مسائل آن است. در این راستا دانشجویان با مبانی، منابع، مفاهیم، حقوق، تکالیف، مسائل و موضوعات زیست محیطی از منظر اسلام آشنا می‌شوند.

سرفصل:

۱. اهمیت محیط زیست و منابع طبیعی در اسلام
۲. منابع حقوق محیط زیست در اسلام
  - قرآن
  - سنت
  - عقل
۳. قواعد و اصول فقهی مرتبط با محیط زیست
  - لاضرر
  - عدالت
  - مصلحت و ضرورت
  - اتلاف
  - ضمان
۴. محیط زیست در فقه اسلامی
۵. تأثیر متقابل انسان و محیط زیست از دیدگاه اسلام
۶. انسان محوری یا محیط زیست محوری و دیدگاه اسلام در این خصوص
۷. تکالیف انسان در برابر محیط زیست
  - رعایت حقوق طبیعت
  - وظیفه‌ی نمایندگی خدا در زمین
  - فساد نکردن در زمین
  - عمران و آباد کردن زمین
  - شکر نعمت‌های خدادای
- امر به معروف و نهی از منکر در ارتباط با محیط زیست
۸. حق بر محیط زیست از دیدگاه اسلام

منابع:

- ۱- اصغری لقمجانی، صادق، مبانی حفظ محیط‌زیست در اسلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، آخرین سال انتشار.



- ۲- جمعی از نویسندگان، اسلام و محیط زیست؛ امانت الهی، تحت نظارت ریچارد سی. فالتس، فردریک ام. دنی و عزیزان بهارالدین، دانشگاه هاروارد، مرکز مطالعات ادیان جهانی، آخرین سال انتشار.
- ۳- جوادی آملی، عبدالله، اسلام و محیط زیست، قم، مرکز نشر اسراء، آخرین سال انتشار.
- ۴- جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیاة، قم، مرکز نشر اسراء، آخرین سال انتشار.
- ۵- حسینی شیرازی، سید محمد، الفقه البیئة، مؤسسه الوعی الاسلامی، لبنان، بیروت، آخرین سال انتشار.
- ۶- خامنه‌ای، سید علی، «پیام به اولین همایش حقوق محیط زیست»، ۱۳۸۶.
- ۷- زمانی، محمد، « بهره‌گیری شایسته از محیط زیست با الهام از تعالیم اسلام»، مجموعه مقالات همایش اسلام و محیط زیست، تهران، سازمان حفاظت از محیط زیست، ۱۳۷۸.
- ۸- سیاست‌های کلی محیط زیست.
- ۹- شاکراردکانی، سید اسماعیل، زمین مادر ماست؛ دستورات زیست‌محیطی در منابع دینی، قم، انتشارات فرهنگ اهل‌البیت(ع)، آخرین سال انتشار.
- ۱۰- طباطبایی، محمد حسین، میزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، آخرین سال انتشار.
- ۱۱- شفیعی مازندرانی، سید محمد، تأثیر محیط زیست بر انسان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، آخرین سال انتشار.
- ۱۲- شفیعی مازندرانی، سید محمد، محیط زیست و طبیعت از منظر قرآن و سنت، تهران، انتشارات استاد مطهری، آخرین سال انتشار.
- ۱۳- فهیمی عزیزاله و مشهدی، علی، اندیشه‌های حقوق محیط زیست، قم، انتشارات دانشگاه قم، آخرین سال انتشار.
- ۱۴- فیروزی، مهدی، حق بر محیط زیست در اسناد بین‌المللی و اسلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم، دانشگاه مفید، ۱۳۸۲.
- ۱۵- محقق داماد، سید مصطفی، الهیات محیط زیست، تهران، موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، آخرین سال انتشار.
- ۱۶- ملیجی، احمد عبدالعزیز، الفساد البیئی برأ، بحرأ و جوأ، من أبحاث المؤتمر العالمی العاشر للإعجاز العلمی فی القرآن والسنة بترکیا ۱۴۳۲هـ - ۲۰۱۱م.
- ۱۷- نصر، سید حسین، انسان و طبیعت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، آخرین سال انتشار.
- ۱۸- \_\_\_\_\_، «اسلام، جهان اسلامی معاصر و بحران محیط‌زیست» ترجمه علیرضا رضایت، اطلاعات حکمت و معرفت، شماره ۱۳۶، ۱۳۹۶.
- ۱۹- نوح معابره، هارون، البیئة فی ضوء القرآن الکریم، المجله الاردنیة فی دراسات الاسلامیة، آخرین سال انتشار.
- ۲۰- گرجی، ابوالقاسم، «اسلام و محیط زیست»، مجله نور علم، شماره ۴، ۱۳۶۳.
- ۲۱- محقق داماد، سید مصطفی، «طبیعت و محیط زیست از نظر اسلام»، مجله نامه فرهنگ، شماره ۱۳، ۱۳۷۳.

۲۲- موسوی، سید فضل الله، «حق بر محیط زیست از دیدگاه اسلام»، نگاهی به دیدگاه‌های حقوقی اسلامی، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.

- 23-Khalid FM, (2002). **Islam and the Environment**,. Encyclopedia of Global Environmental Change.
- 24-Foltz RC, Denny FM, Baharuddin A, (2003). **Islam and Ecology**. A Bestowed Trust.
- 25-Nasr SH, (1990). **Islam and the environmental crisis**, Islamic Quarterly.
- 26-Agwan, A. R., ed, (1997). **Islam and the Environment**. Institute of Objective Studies.
- 27-Hussein, A. "Amery. L'Islam et l'environnement." La gestion de l'eau selon l'islam. Sou la direction de Naser I. Faruqui, Asit K. Biswas et Murad J. Bini.(Éditions Karthala. Paris, 2003.
- 28-** Pisani E. (2016) **Écologie en islam et dialogue interreligieux**. Transversalités.

## عنوان درس: عنوان درس: حقوق حفاظت از آب و خاک

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** آب و حفاظت از آن یکی از بزرگترین معضلات جهان امروز و فردا می باشد، بدون حفاظت از آب و منابع آن کشورها با چالش های جدی روبرو خواهند شد و این واقعیت که جنگ احتمالی جهان فردا جنگ آب است، چندان دور از ذهن نمی باشد. بدین منظور لازم است که دانشجویان با مباحثی چون بررسی نظام حفاظت از آب های شیرین اعم از سطحی و زیرزمینی، بررسی عوامل آلوده کننده آب و جلوگیری از آلودگی آن، قوانین و مقررات ناظر بر حفاظت کمی و کیفی آب و آشنایی با سازمان ها و نهادهای مرتبط با آب آشنا شوند.

**سرفصل:**

۱. تهدیدها و بحران های آب در ایران و جهان و ضرورت و اهمیت حفاظت از آب
  ۲. پیشینه تاریخی و حقوقی حفاظت از آب و منابع آن در ایران
  ۳. پیشینه تاریخی و حقوقی حفاظت از خاک در ایران
  ۴. سازمان ها و نهادهای متولی حفاظت از آب و خاک در ایران
  ۵. بررسی قوانین و مقررات ناظر بر حفاظت کمی و کیفی آب و خاک در ایران
- الف) جلوگیری از آلودگی آب و خاک:

۱. ناشی از منابع مختلف
  ۲. ناشی از مواد نفتی
  ۳. جلوگیری از آلودگی آب های شرب
- ب) جلوگیری از تخریب منابع آبی و خاکی از جمله رودخانه ها، تالاب ها، سواحل، دشت و کوهستان
- ج) بهره برداری پایدار از منابع آب و خاک کشور
۶. مدیریت جامع آب و خاک در ایران
  ۷. حمایت قضایی از حقوق آب و خاک در ایران و رویه قضایی در حفاظت از آب و خاک

**منابع :**

۱. جمعی از نویسندگان، **مجموعه قوانین و مقررات محیط زیست ایران**، جلد اول، تهران، دفتر حقوقی و امور مجلس سازمان حفاظت محیط زیست، آخرین سال انتشار
۲. جمعی از نویسندگان، **قوانین و مقررات حفاظت از کیفیت منابع آب ایران**، تهران، انتشارات وزارت نیرو، شرکت مدیریت منابع آب ایران، آخرین سال انتشار
۳. دبیری، مینو، **آلودگی محیط زیست**، تهران، نشر آیلا، آخرین سال انتشار
۴. کاپونترا، دانته آگوستو، **اصول حقوق و مدیریت آب**، مترجمان: محسن عبدالهی و اصلی عباسی، تهران، انتشارات شهر دانش، آخرین سال انتشار
۵. قوانین و مقررات داخلی در زمینه آب
۶. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

7. Boisson de Chazournes, Laurence; (2013). **Fresh Water in International Law**, Oxford University Press, UK.
8. Dellapenna, Joseph W.; Gupta, Joyeeta; (2008). **The Evolution of the Law and Politics of Water**, Springer, Netherlands.
9. Juda, Lawrence; (1996). **International law and ocean use management**, Routledge, USA.
10. Ndiaye, Tafsir Malick; & Wolfrum, Rüdiger; (2007). **Law of the Sea, Environmental Law and Settlement of Disputes**, Koninklijke, Netherlands.
11. Salman, Salman M. A.; & Bradlow, Daniel D.; (2007). **Regulatory Frameworks for Water Resources Management**, World Bank, USA.
12. Salman, Salman M. A.; & McInerney-Lankford, Siobhán; (2004). **The Human Right to Water: Legal and Policy Dimensions**, World Bank, USA.

## عنوان درس: حقوق حفاظت از هوا

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت عوامل موثر در آلودگی هوا و تخریب اتمسفر، همچنین بررسی قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی مرتبط با نظام حقوقی مقابله با دگرگونی اقلیمی و حفاظت از لایه‌ی اوزن و آلودگی‌های فرامرزی و کنترل آلودگی هوای شهری و حفاظت از شهروندان در برابر آلودگی هوا.

سرفصل:

۱. مفهوم آلودگی هوا و عوامل موثر بر آن
۲. بررسی قوانین و مقررات کنترل آلودگی هوا  
الف) ضوابط و موازین ناظر بر منابع ثابت آلودگی هوا  
ب) ضوابط و موازین ناظر بر منابع متحرک آلودگی هوا  
ج) ضوابط و موازین ناظر بر سایر انواع آلودگی‌ها (صوتی، نوری، اشعه‌ای و...)
۳. بررسی قواعد بین‌المللی ناظر بر حفاظت از جو (اتمسفر)  
الف) حفاظت از لایه‌ی اوزن  
ب) مقابله با تغییرات اقلیمی
۴. قواعد بین‌المللی ناظر بر آلودگی فرامرزی  
الف) آلودگی هوای فرامرزی  
ب) پدیده‌ی گردوغبار

منابع:

۱. اصیلیان، حسن و همکاران، **آلودگی هوا**، انتشارات میترا، آخرین سال انتشار.
۲. دبیری، مینو، **آلودگی محیط زیست**، نشر آیلار، آخرین سال انتشار.
۳. رحیمی، نسترن، **تغییر آب و هو و اثرات زیست محیطی آن**، نشر اخوان، آخرین سال انتشار.
۴. عبدالهی، محسن، و همکاران، **حقوق حفاظت از هوا**، نشر میزان، آخرین سال انتشار.
۵. غیاث‌الدین، منصور، **آلودگی هوا**، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۶. مشهدی، علی، **حقوق آلودگی هوا**، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.
۷. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

8. Cheremisinoff, Nicholas P.; (2002). **Handbook of air pollution prevention and control**, Elsevier, USA.

9. Peel, Jacqueline & Osofsky, Hari M. (2015). **Climate Change Litigation: Regulatory Pathways to Cleaner Energy**, Cambridge University Press, UK.
10. Jacobson, Mark Z. (2002). **Atmospheric Pollution: History, Science, and Regulation**, Cambridge University Press, UK.
11. Morag-Levine, Noga (2005). **Chasing the Wind: Regulating Air Pollution in the Common Law State**, Princeton University Press, USA.
12. Peeters, Marjan & Deketelaere, Kurt (2006). **EU Climate Change Policy**, Edward Elgar, UK.
13. Reitze, Arnold W. (2002). **Air Pollution Control Law: Compliance and Enforcement**, Environmental Law Institute, USA.
14. Richardson, Benjamin J. *et al.*; (2009). **Climate Law and Developing Countries**, Edward Elgar, UK.
15. Richardson, Benjamin J.; (2009). **Climate Law and Developing Countries**, Edward Elgar Publishing, USA.
16. Vanderheiden, Steve; (2008). **Atmospheric Justice**, Oxford University Press, USA.
17. Vanderheiden, Steve; (2008). **Atmospheric justice: a political theory of climate change**, Oxford University Press, USA.

## عنوان درس: متون حقوقی تخصصی به زبان خارجی

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: شناخت اصطلاحات حقوقی محیط زیست به زبان خارجی و افزایش مهارت دانشجویان در فهم متون حقوقی مرتبط با این رشته.

سرفصل:

۱. گزینش متون حقوق محیط زیست از دیدگاه تطبیقی
۲. گزینش متون حقوق بین‌الملل محیط زیست به مانند کنوانسیون‌ها و اعلامیه‌های متعدد بین‌المللی

## عنوان درس: مسئولیت بین‌المللی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** در این درس دانشجویان ضمن شناخت مبانی و انواع مسئولیت‌های بین‌المللی، مفهوم و مصادیق خسارت‌های زیست محیطی با نظام مسئولیت دولت‌ها در برابر اعمال متخلفانه‌ی بین‌المللی، نظام مسئولیت بین‌المللی برای اعمال منع نشده و رژیم‌های خاص قراردادی مسئولیت بین‌المللی از جمله رژیم جبران خسارت ناشی از آلودگی‌های نفتی آشنا می‌شوند.

**سرفصل:**

۹. تعاریف، مبانی و انواع مسئولیت بین‌المللی
۱۰. ارکان مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها
۱۱. عوامل رافع مسئولیت
۱۲. آثار مسئولیت و روش‌های جبران خسارت‌های زیست محیطی
۱۳. نظام مسئولیت بین‌المللی برای اعمال منع نشده
۱۴. مسئولیت مدنی ناشی از حمل و نقل نفت در دریا
۱۵. مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های هسته‌ای
۱۶. مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های فضایی
۱۷. مسئولیت مدنی ناشی از حمل و نقل اورگانسیم‌ها و محصولات نو ترکیب

**منابع:**

۱. ابراهیم گل، علیرضا، **مسئولیت بین‌المللی دولت: متن و شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل راجع به مسوولیت دولت**، تهران، شهردانش، آخرین سال انتشار.
۲. عبداللهی، محسن، **رویکردهای نظام مسئولیت بین‌المللی در جبران خسارت ناشی از اعمال منع نشده در حقوق بین‌الملل**، مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۵۶، صص ۲۱۱-۲۷۸.
۳. کاتوزیان، ناصر و انصاری مهدی، **مسئولیت ناشی از خسارت‌های زیست محیطی**، فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲، صص ۲۸۵-۳۱۴.
۴. موسوی، سیدفضل‌الله، **حقوق بین‌الملل محیط زیست**، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۵. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.



6. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2001, Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two.
7. Draft articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities, with commentaries, 2001, Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two.
8. Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities, with commentaries, 2006, Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part
9. Two.
10. Nathalie L.J. T. Horbach, **Liability Versus Responsibility under international law: Defending strict state responsibility for transboundary damage**, Leide, 1996.
11. James Crawford, **State Responsibility – The General Part**, Cambridge University Press, 2013.

## عنوان درس: حقوق کیفری محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: آشنایی دانشجویان با قواعد و مقررات حاکم بر مسئولیت کیفری ناشی از اعمال مجرمانه زیست‌محیطی، نظریه‌های جرم‌شناسی زیست‌محیطی، انواع جرایم زیست‌محیطی و مجازات‌های آن و نیز نحوه پیشگیری از وقوع این جرایم می‌باشد.

سرفصل:

۱. مبانی و عناصر مسئولیت کیفری زیست‌محیطی
۲. نظریه‌های جرم‌شناسی زیست‌محیطی
۳. انواع جرایم و مجازات‌های زیست‌محیطی
۴. پیشگیری از جرایم زیست‌محیطی
۵. آیین دادرسی جرایم زیست‌محیطی (تعقیب جرایم زیست‌محیطی، اشخاص ذی‌نفع و اجرای احکام)

منابع

۱. شیلتون، دینا و الکساندر کیس، **کتابچه قضایی محیط زیست**، مترجم: محسن عبدالهی، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.
۲. عبدالهی، محسن و همکاران، **حقوق کیفری محیط زیست: ملاحظات و راهکارها**، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، انتشارات روزنامه رسمی، آخرین سال انتشار.
۳. قاسمی، ناصر، **حقوق کیفری محیط زیست**، نشر خرسندی، آخرین سال انتشار.
۴. وایت، راب، **جرم‌شناسی سبز**، ترجمه حمیدرضا گرجی فرد، نشر میزان، آخرین سال انتشار.
۵. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.
6. Sollund, Ragnhild Aslaug (2015), **Green Harms and Crimes: Critical Criminology in a Changing World**, Palgrave Macmillan, UK.
7. Walters, Reece *et al.* (2013), **Emerging Issues in Green Criminology: Exploring Power, Justice and Harm**, Palgrave Macmillan, UK.

8. White, Rob (ed) (2010), **Global Environmental Harm: Criminological perspectives**, Willan Publishing, UK.
9. Wortley, Richard & Lorraine Mazerolle, (2008), **Environmental Criminology and Crime Analysis**, Willan Publishing, UK.

## عنوان درس: مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: آشنایی دانشجویان با مبانی مسئولیت مدنی اشخاص حقیقی و حقوقی، انواع خسارت‌های زیست محیطی و عوامل بروز آنها و چگونگی جبران خسارت‌های زیست محیطی است.

سرفصل:

۱. مبانی و ارکان مسئولیت مدنی زیست محیطی
۲. مفهوم و انواع خسارت‌های زیست محیطی
۳. شناخت عوامل زیان‌بار زیست محیطی
۴. چگونگی جبران خسارت‌های زیست محیطی
۵. شناخت ذی‌نفع در دعاوی مسئولیت مدنی زیست محیطی
۶. مسئولیت اشخاص در جبران خسارت‌های زیست محیطی (حقیقی، حقوقی، دولت)

### منابع

۱. خوئینی غفور و سعید کرمی، «مسئولیت مدنی ناشی از آلودگی‌های زیست محیطی در انفال»، مجله دانش حقوق مدنی، دوره ۳، شماره ۱، صفحات ۵۹-۷۰، ۱۳۹۳.
۲. فهیمی، عزیزالله، علی مشهدی، «فقه شیعه و تحول در مبانی مسئولیت مدنی زیست محیطی»، فصلنامه حقوق، دوره ۴۱، شماره ۱، ۱۳۹۰.
۳. کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد، ج ۱، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۴. کاتوزیان، ناصر و انصاری، مهدی، «مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی»، فصلنامه حقوق، دوره ۳۸، شماره ۲، صفحات ۲۸۵ تا ۳۱۳، ۱۳۸۷.
۵. موسوی، سید فضل‌الله و طباطبایی‌نژاد، سید محمد، «قانون حاکم بر مسئولیت مدنی ناشی از خسارت‌های زیست محیطی»، فصلنامه حقوق، دوره ۴۴، ۴۶۱-۴۷۵، شماره ۳، ۱۳۹۳.
۶. سایر مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

7. Larsson, Marie-Louise (1999) **the Law of Environmental Damage: Liability and Reparation**, Martinus Nijhoff Publishers.

8. Osaka, Eri (2009) "Reevaluating the Role of the Tort Liability System in Japan", **Arizona Journal of International & Comparative Law**, Vol. 26, no. 2.

9. Solimine, Michael E. (2002) "The Law and Economics of Conflict of Laws", **American Law and Economics Review**, (pp.208-226).
10. Vidas, Davor (2000) **Implementing the Environmental Protection Regime For The Antarctic**, Springer.
11. Prieur, Michel (2004), *Droit de l'environnement*, Dalloz, France.
12. Uliescu, Marilena (1993), *La responsabilité pour les dommages écologiques*, *Revue Internationale de Droit Compare*.

## عنوان درس: حقوق حفاظت از پوشش گیاهی

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت پوشش گیاهی و تنوع زیستی و اهمیت آن؛ بررسی قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی ناظر بر حفاظت و بهره‌برداری از پوشش گیاهی از جمله جنگل‌ها و مراتع و انواع گونه‌های گیاهی و مقررات حاکم بر کنترل نقل و انتقال گونه‌های گیاهی و ذخایر ژنتیک.

سرفصل:

۱. شناخت تنوع زیستی و انواع پوشش‌های گیاهی
۲. ضرورت حفاظت از پوشش گیاهی
۳. بررسی قوانین و مقررات ناظر بر حفاظت و بهره‌برداری پایدار از پوشش گیاهی  
الف) مقررات ناظر بر پوشش گیاهی محیط‌های طبیعی و مناطق حفاظت شده  
ب) مقررات ناظر بر پوشش گیاهی محیط‌های شهری (فضای سبز)
۴. نهادهای مسئول حفاظت و بهره‌برداری از پوشش گیاهی
۵. قواعد و مقررات ناظر بر نقل و انتقال گونه‌های گیاهی و ذخایر ژنتیک
۶. مقررات ناظر بر توسعه‌ی فضای سبز

منابع:

۱. مجموعه‌ی قوانین و مقررات مربوط به محیط زیست، جنگل‌ها و مراتع.
۲. مصدق، احمد؛ اکوسیستم‌های جنگلی جهان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۳. موسوی، سیدفضل‌الله، سیر تحولات حقوق بین‌الملل محیط زیست، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۴. والتر، هنریش، پوشش گیاهی کره زمین، مترجم: منصور مصدقی، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۵. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.
6. Christy, Lawrence C. *et al.*, (2007). **Forest Law and Sustainable Development: Addressing Contemporary Challenges Through Legal Reform**, World Bank, USA.
7. Eikermann, Anja; (2015) **Forests in International Law: Is There Really a Need for an International Forest Convention?**, Springer, Switzerland.

## عنوان درس: حقوق حیات وحش

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (الزامی)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** حیات وحش یکی از مهمترین بخش های تنوع زیستی محسوب می شود که به شدت در معرض خطر قرار دارد. حقوق حیات وحش چه در قالب قوانین و مقررات ملی و چه در شکل قواعد بین المللی مهمترین نقش را در زمینه حفاظت از محیط زیست طبیعی بر عهده دارد. در این درس دانشجویان با قوانین و مقررات ملی و بین المللی مرتبط با حفاظت از حیات وحش آشنا می شوند.

**سرفصل:**

۱. اهمیت و ضرورت حفاظت از حیات وحش در ایران و جهان
۲. پیشینه تاریخی و حقوقی حفاظت از حیات وحش در ایران
۳. بررسی قوانین و مقررات حفاظت از حیات وحش در ایران  
(الف) جانوران (پستانداران، پرندگان، خزندگان، آبزیان و سایر)  
(ب) زیستگاه های جانوران وحشی
۴. حمایت قضایی از حیات وحش در ایران و بررسی رویه قضایی در این خصوص
۵. سازمان ها و مجامع داخلی و بین المللی مرتبط با حفاظت از حیات وحش
۶. معاهدات بین المللی و منطقه ای مرتبط با حفاظت از حیات وحش
۷. مسئولیت مدنی در حفاظت از حیات وحش

**منابع:**

۱. بلیک، الیزابت، **حفاظت از حیات وحش از دیدگاه حقوق بین الملل**، تهران، انتشارات مجد، آخرین سال انتشار
۲. جمعی از نویسندگان، **مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست**، جلد اول، تهران، دفتر حقوقی و امور مجلس سازمان حفاظت محیط زیست، آخرین سال انتشار
۳. جمعی از نویسندگان، **مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست**، جلد دوم (معاهدات بین المللی)، تهران، دفتر حقوقی و امور مجلس، سازمان حفاظت محیط زیست، آخرین سال انتشار
۴. قوانین و مقررات داخلی و بین المللی حفاظت از حیات وحش
۵. موسوی، سیدفضل الله، **سیر تحولات حقوق بین الملل محیط زیست**، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۶. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

7. Bekoff, Marc & Meaney, Carron A. (1998). **Encyclopedia of animal rights and animal welfare**, Greenwood Press, USA.
  8. Bowman, Michael (2010). **Lyster's international wildlife law**, 2<sup>nd</sup> ed., Cambridge University Press, UK.
  9. Brooman, S. & Legge, D.; (1997). **Law Relating to Animals**, Cavendish Publishing, UK.
  10. Curnutt, Jordan (2001). **Animals and the law: a sourcebook**, ABC-CLIO, USA.
  11. Franklin, Julian H.; (2005). **Animal Rights and Moral Philosophy**, Columbia University Press, USA.
  12. Jeffery, Michael I. (2008). **Biodiversity Conservation, Law + Livelihoods: Bridging the North-South Divide**, Cambridge University Press, UK.
  13. McManis, Charles R. (2007). **Biodiversity and the Law**, Earthscan, UK.
- Sherry, Clifford J. (2009). **Animal rights: a reference handbook**, ABC-CLIO, USA.



## عنوان درس: پایان نامه

شماره درس:

تعداد واحد: ۴

نوع واحد: نظری

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: مهارت‌افزایی دانشجویان جهت استفاده از ظرفیت و قابلیت به دست آمده از دوران تحصیل برای ارائه‌ی یک موضوع و مطلب علمی، نظری و کاربردی در حوزه‌ی حقوق محیط زیست با تأکید بر مسائل و مشکلات فراروی کشور.

# دروس اختیاری

## عنوان درس: حقوق بین‌الملل محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** هدف از این درس شناخت نحوه‌ی شکل‌گیری و تحول حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، مبانی و منابع آن از قبیل: معاهدات بین‌المللی، عرف‌های نوظهور جهانی، اصول حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و اعلامیه‌های زیست‌محیطی است. همچنین آنان با سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای متولی حفاظت از محیط‌زیست، رویه قضایی محاکم بین‌المللی و آرای مرتبط داورهای بین‌المللی آشنا خواهند شد.

**سرفصل:**

۱. ظهور و تحول حقوق بین‌الملل محیط‌زیست
۲. کنفرانس‌ها و اعلامیه‌های جهانی محیط‌زیست
۳. رابطه‌ی متقابل حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی محیط‌زیست
۴. مبانی و منابع حقوق بین‌الملل محیط‌زیست  
الف) معاهدات جهانی و منطقه‌ای  
ب) عرف‌های بین‌المللی  
ج) اصول حقوق بین‌الملل  
د) اعلامیه‌های یک جانبه‌ی دولت‌ها  
هـ) حقوق نرم
۵. شناخت اجزای سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای محیط‌زیست
۶. اختلافات زیست‌محیطی و مراجع حل اختلاف بین‌المللی و منطقه‌ای
۷. آرای داور و رویه قضایی محاکم بین‌المللی

**منابع:**

۱. موسوی، سیدفضل‌الله، **حقوق بین‌الملل محیط‌زیست**، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۲. موسوی، سیدفضل‌الله، **سیر تحولات منابع حقوق بین‌الملل محیط‌زیست**، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۳. روش، کاترین، **بایسته‌های حقوق محیط‌زیست**، مترجم: علی مشهدی، حسن خسروشاهی و زینت یوسفی، تهران، خرسندی، آخرین سال انتشار.
۴. شیلتون، دینا و کیس، الکساندر، **کتابچه قضایی حقوق محیط‌زیست**، مترجم: محسن عبداللهی، تهران، خرسندی، آخرین سال انتشار.

۵. لانگ، وینفراید و سند، پیتراچ و کیس، الکساندر، **حقوق محیط زیست**، مترجم: دکتر محمدحسن حبیبی، تهران، دانشگاه تهران، ۳جلد، آخرین سال انتشار.
۶. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

7. Philippe Sands, **Principles of International Environmental Law**, 2<sup>nd</sup> edition, Cambridge University Press, 2003.
8. Nicolas de Sadeleer, **Environmental Principles: from political slogan to legal rules**, Oxford University Press, 2002.
9. David Langlet and Said Mahmoudi, **EU Environmental Law and Policy**, Oxford University Press, 2016.
10. P. W. Birnie, A. E. Boyle, **Basic Documents on International Law and the Environment**, Oxford University Press, 1996.

## عنوان درس: اقتصاد محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت تأثیر متقابل مسائل زیست محیطی و اقتصادی، بررسی کارآمدی و کارایی اقتصادی قوانین و مقررات زیست محیطی، مبانی اقتصاد سبز، ابزارهای اقتصادی حفاظت محیط زیست، ارزشگذاری زیست محیطی، هزینه‌های اقتصادی تخریب محیط زیست، بررسی نظام مشوق‌ها و ضمانت‌های مالی زیست محیطی از جمله مالیات سبز و همچنین توسعه مشاغل سبز.

### سرفصل:

۱. مبانی اقتصاد سبز
۲. ملاحظات اقتصادی در آلودگی محیط زیست  
الف) ارزش گذاری اقتصادی منابع زیست محیطی  
ب) محاسبه هزینه‌های اقتصادی آلودگی زیست محیطی
۳. ابزارها و مشوق‌های مالی اقتصاد محیط زیست  
الف) مالیات سبز  
ب) یارانه سبز  
ج) بیمه  
د) عوارض سبز
۴. حسابرسی سبز
۵. صندوق‌های حمایتی زیست محیطی

### منابع

۱. اسماعیلی، عبدالکریم؛ اقتصاد محیط زیست، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۲. باربیر، ادوارد؛ اقتصاد و بوم‌شناسی: مرزهای نو و توسعه پایدار، مترجمان: محمود دانشور کاخکی و همکاران، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، آخرین سال انتشار.
۳. پرم، راجر و همکاران؛ اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، مترجم: حمیدرضا ارباب، تهران، نشر نی، آخرین سال انتشار.
۴. شاهنوشی، ناصر و مقیمی، مریم؛ درآمدی بر مالیات سبز، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، آخرین سال انتشار.
۵. کلان، اسکات جی و توماس، جان؛ مدیریت اقتصاد و محیط زیست، مترجم: فاطمه ظفرنژاد، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.

۶. کولا، ای؛ اقتصاد منابع طبیعی: محیط زیست و سیاست‌گذاری‌ها، مترجم: سیاوش دهقانیان و فرخ دین قزلی، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، آخرین سال انتشار.
۷. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

8. Cato, Molly Scott; (2009). **Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice**, Earthscan, UK.
9. Field, Barry & Field, Martha k (2012). **Environmental Economics: An Introduction**, Mcgraw-Hill, USA.
10. Harris, Jonathan M. & Roach, Brian (2014). **Environmental and Natural Resource Economics: A Contemporary Approach**, Routledge, UK.
11. Vazquez-Brust, Diego A. & Sarkis, Joseph; (2012) **Green Growth: Managing the Transition to a Sustainable Economy**, Springer, Netherlands.
12. Weston, Burns H.; & Bollier, David; (2013). **Green Governance**, Cambridge University Press, USA.

## عنوان درس: حقوق اداری و محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت اصول و مفاهیم حقوق اداری و رابطه‌ی آن با حقوق محیط زیست. دانشجویان در این درس با نقش دولت و دیگر نهادهای عمومی در حفاظت از محیط زیست؛ اهداف، سازمان و ماهیت کارکردی دولت؛ ساختار دولت و محیط زیست؛ تأثیر اعمال اداری بر محیط زیست و نحوه نظارت بر اعمال دولت و نحوه‌ی تعامل و همکاری نهادهای عمومی در خصوص مسائل زیست محیطی.

**سرفصل:**

۱. مفاهیم، مبانی و اصول حقوق اداری
۲. مقررات‌گذاری در حوزه‌ی محیط زیست
۳. دولت سبز و حکمرانی زیست محیطی
۴. حفاظت از محیط زیست در خدمات عمومی
۵. نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی نهادهای عمومی دولتی و غیردولتی از لحاظ رعایت مسائل زیست محیطی
۶. حل اختلافات اداری در زمینه‌ی مسائل زیست محیطی

**منابع درس:**

۱. ابوالحمد، عبدالحمید، **حقوق اداری**، تهران، انتشارات توس، آخرین سال انتشار.
۲. امامی، محمد و استوار سنگری، کوروش، **حقوق اداری**، تهران، نشر میزان، آخرین سال انتشار.
۳. طباطبائی موتمنی، منوچهر، **حقوق اداری**، تهران، انتشارات سمت، آخرین سال انتشار.
۴. عباسی، بیژن، **حقوق اداری**، تهران، نشر دادگستر، آخرین سال انتشار.
۵. قوانین و مقررات اداری داخلی
۶. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.
7. Barry, John & Eckersley, Robyn (2005). **The State and the Global Ecological Crisis**, MIT Press, USA.
8. Brand, Ulrich (2008). **Conflicts in Environmental Regulation and the Internationalisation of the State**, Routledge, UK.
9. Coglianesse, Carry & Nash, Jennifer (2001). **Regulating from the Inside: Can Environmental Management Systems Achieve Policy Goals?** Resources for the Future, USA.

10. Delmas, Magali A. & Young, Oran R. (2009). **Governance for the Environment**, Cambridge University Press, UK.
11. Eckersley, Robyn (2004). **The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty**, MIT Press, USA.
12. Fiorino, Daniel J. (2006). **The New Environmental Regulation**, The MIT Press, USA.
13. Goldstein, Joel B. (2005). **The ABCs of Environmental Regulation: Understanding the Federal Programs**, Government Institutes, UK.
14. Golub, Jonathan (1998). **New instruments for Environmental Policy in the EU**, Routledge, UK.
15. Iannuzzi, Alphonse (2002). **Industry self-regulation and voluntary environmental compliance**, CRC Press, USA.
16. National Research Council (2007). **Models in Environmental Regulatory Decision Making**, National Academy of Sciences, USA.



## عنوان درس: حقوق انرژی و محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** هدف از این درس شناخت موضوعات کلی انرژی و محیط زیست، قوانین و مقررات و استانداردهای حاکم بر تولید، توزیع و مصرف انرژی، تاثیر آن بر محیط زیست، ساختارهای مرتبط و شناخت انرژی‌های پاک می‌باشد.

**سرفصل:**

۱. بررسی سیاست‌ها، قواعد و استانداردهای ملی و بین‌المللی ناظر بر:  
الف) تولید، توزیع و مصرف انرژی  
ب) تاسیسات انرژی  
ج) انرژی هسته‌ای
۲. بررسی قوانین و مقررات ناظر بر کنترل آلودگی‌های ناشی از انرژی
۳. بررسی قوانین و مقررات ناظر بر انرژی‌های پاک
۴. شناخت نهادها و سازمان‌های ملی و بین‌المللی مرتبط با انرژی
۵. ارزیابی اثرات زیست‌محیطی اجرای طرح‌های انرژی بر محیط زیست
۶. انتقال فناوری‌های نو و پاک و آثار آن
۷. انرژی و حق بر توسعه

**منابع:**

۱. امین‌زاده، الهام، **حقوق انرژی**، تهران، نشر دادگستر، آخرین سال انتشار.
۲. **اسناد حقوقی بین‌المللی انرژی** (معاهده منشور انرژی؛ کنوانسیون ایمنی هسته‌ای؛ منشور اروپایی انرژی؛ راهبرد انرژی اروپا ۲۰۲۰؛ راهبرد امنیت انرژی اروپا؛ نقشه راه انرژی اروپا ۲۰۵۰)
۳. پارک، پاتریشیا؛ **حقوق بین‌الملل انرژی و محیط زیست**، مترجمان: محمدرضا حسینی، صادق جعفر زاده، انتشارات مجد، آخرین سال انتشار.
۴. سلیمی ترکمانی، حجت؛ **حقوق بین‌الملل انرژی**، انتشارات شهر دانش، آخرین سال انتشار.
۵. **قوانین و مقررات داخلی ناظر بر انرژی** (قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی؛ قانون تشکیل شورای عالی انرژی کشور؛ قانون سازمان انرژی اتمی ایران؛ مصوبه شورای عالی اداری در خصوص انجام مطالعات و تحقیقات درباره انرژی‌های نو و بهره‌برداری مؤثر از آن در کشور؛ قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت؛ قانون تاسیس وزارت نیرو)
۶. لیستر، رزمی و برد بروک، آدریان، **حقوق انرژی و محیط زیست**، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، آخرین سال انتشار.

۷. هفرون، رافائل؛ مقدمه‌ای بر حقوق انرژی، مترجم: علی اکبر سیاپوش، انتشارات مجد، آخرین سال انتشار.

۸. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

9. Aßmann, Dirk; (2006). **Renewable Energy: A Global Review of Technologies, Policies and Markets**, Earthscan, UK.
10. Aswathanarayana, U.; (2010). **Green Energy: Technology, Economics and Policy**, Taylor & Francis, UK.
11. Davies, Lincoln (2014). **Energy Law and Policy, American Casebook Series**, USA.
12. Elliott, David; (2003). **Energy, Society and Environment**, Routledge, UK.
13. Fershee, Joshua P. (2014). **Energy Law: A Context and Practice Casebook**, Carolina Academic Press, USA.
14. Gerrard, Michael B. (2012). **The Law of Clean Energy: Efficiency and Renewables**, American Bar Association, USA.
15. Heffron, Raphael J. (2015). **Energy Law: An Introduction**, Springer, Netherlands.
16. Makuch, Karen & Pereira, Ricardo (2012). **Environmental and Energy Law**, Wiley-Blackwell, USA.
17. Park, Patricia (2013). **International Law for Energy and the Environment**, 2<sup>nd</sup> Ed., CRC Press, USA.

## عنوان درس: حقوق کشاورزی و محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت تأثیر متقابل کشاورزی و محیط زیست از منظر حقوقی. در این راستا دانشجویان با حقوق محیط زیست در حوزه‌ی کشاورزی پایدار و همچنین قوانین و مقررات کشاورزی و تأثیر آن بر حفاظت از محیط زیست آشنا می‌شوند. همچنین در این درس به بررسی مسئولیت‌های زیست محیطی در کشاورزی و جبران خسارت ناشی از آن پرداخته می‌شود.

**سرفصل‌ها:**

۱. تأثیر متقابل کشاورزی و محیط زیست
۲. اصول و قواعد ناظر بر کشاورزی پایدار
۳. نهادهای داخلی و بین‌المللی کشاورزی
۴. قوانین و مقررات ناظر بر منابع کشاورزی (آب، خاک و ذخایر ژنتیک)
۵. قوانین و مقررات مرتبط با پرورش حیوانات در کشاورزی پایدار
۶. قوانین و مقررات ناظر بر استفاده از مواد شیمیایی در کشاورزی
۷. قوانین و مقررات ناظر بر فرآورده‌های کشاورزی پایدار (کیفیت تولید، نگهداری و توزیع)
۸. قوانین و مقررات ناظر بر مواد غذایی
۹. بررسی سیاست‌های کشاورزی دولت
۱۰. قوانین و مقررات ناظر بر پسماندهای کشاورزی

**منابع:**

۱. قوانین و مقررات ناظر بر فعالیت‌های کشاورزی و مواد غذایی.
۲. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

3. Barents, Rene (1994). **Agricultural Law of the EC**, Springer, Netherlands.
4. Evenson, R.E.; & Santaniello, V.; (2004). **The Regulation of Agricultural Biotechnology**, CABI, UK.
5. Fortin, Neal D.; (2009). **Food Regulation**, John Wiley, USA.
6. Jack, Brian; (2009). **Agriculture and EU Environmental Law**, Ashgate, USA.
7. Jha, Veena; (2005). **Environmental Regulation and Food Safety**, Edward Elgar, UK.
8. Levenson, Barry M. (2001). **Habeas Codfish: Reflections on Food and the Law** University of Wisconsin Press, USA.

9. Looney, J. W. & Uchtmann, Donald L. (1998). **Agricultural Law: Principles and Cases**, McGraw-Hill College, USA.
10. Lynggaard, K.; (2006). **The Common Agricultural Policy & Organic Farming**, CABI Publishing, UK.
11. MacMaoláin, Caoimhín; (2007). **EU Food Law**, Hart Publishing, USA.
12. Meiners, Roger E.; & Yandle, Bruce; (2003). **Agricultural Policy and the Environment**, Rowman & Littlefield Publishers, USA.
13. National Research Council, (2002). **Environmental Effects of Transgenic Plants: The Scope and Adequacy of Regulation**, National Academy of Sciences, USA.
14. Pedersen, Donald B. (1995). **Agricultural Law in a Nutshell**, West Group Publishing, USA.
15. Shortle J.S.; & Abler, D.G.; (2001). **Environmental policies for agricultural pollution control**, CABI, UK.
16. Sparkes, Peter; (2007). **European Land Law**, Hart Publishing, USA.

## عنوان درس: حقوق سازمان‌ها و نهادهای داخلی و بین‌المللی محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** عبارت است از شناخت سازمان‌ها، نهادها و مجامع داخلی و بین‌المللی زیست محیطی، بررسی قوانین و مقررات، اصول و قواعد حاکم بر آنها و شناخت ساختار، صلاحیت و جایگاه حقوقی سازمان‌های مزبور و ارزیابی نقش آنها در توسعه، حفاظت و اجرای اصول و قواعد زیست‌محیطی.

**سرفصل:**

فصل اول) سازمان‌ها، نهادها و مجامع داخلی

۱. پیدایش و تحول سازمان‌های دولتی مسئول حفاظت از محیط زیست
۲. سازمان‌های دولتی متولی عام و خاص حفاظت از محیط زیست
۳. تعامل میان سازمان‌های دولتی متولی حفاظت از محیط زیست با رویکرد مدیریت یکپارچه
۴. سازمان‌های غیردولتی حفاظت از محیط زیست و نقش آنها

فصل دوم) سازمان‌ها، نهادها و مجامع بین‌المللی

۱. پیدایش و تحول نهادها و مجامع بین‌المللی متولی حفاظت از محیط زیست
۲. سازمان‌های بین‌المللی بین‌الدولی زیست محیطی (ارکان، ساختار، صلاحیت و عملکرد آنها)
۳. «برنامه محیط زیست ملل متحد» (UNEP) و نقش آن در تدوین و توسعه‌ی حقوق بین‌الملل محیط زیست
۴. سازمان‌های منطقه‌ای زیست محیطی (به ویژه در خلیج فارس و دریای مازندران)
۵. سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی زیست محیطی و نقش آنها در توسعه و حمایت از محیط زیست

**منابع:**

۱. دفتر حقوقی سازمان حفاظت از محیط زیست، قوانین، مقررات، ضوابط و استانداردهای محیط زیست انسانی، جلد دوم، تهران، انتشارات حک، آخرین سال انتشار.
۲. عبداللهی، محسن و فریادی مسعود، «چالش‌های حقوقی سازمان حفاظت محیط زیست ایران»، نشریه علوم محیطی، تابستان ۸۹، ۱۸۰-۱۴۳.
۳. قاسمی، غلامعلی، حقوق بین‌الملل سازمان‌های غیردولتی، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.
۴. موسوی، سید فضل‌الله، سیرتحوالات منابع حقوق بین‌الملل محیط زیست، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.

۵. مجموعه قوانین و مقررات مرتبط با سازمان دولتی حفاظت محیط زیست (سازمان جنگل‌ها و مراتع، شیلات، بنادر و دریانوردی، وزارت نیرو و...)

۶. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی از جمله:

7. R. Bartlett, "International Organizations and Environmental Policy", Westport, 1995.
8. R. Boardman, "International Organization and the Conservation of Nature", Bloomington, 1981.
9. D.A. Kay, "World Eco-Crisis: International Organizations in Response", Madison, 1992.

## عنوان درس: حقوق محیط زیست دریایی و آبراه‌های بین‌المللی

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** حقوق دریاها یکی از مباحث مهم حقوق بین‌الملل از جمله حقوق بین‌الملل محیط زیست می‌باشد که به علت توسعه فعالیت بشر در دریا و استفاده از منابع دریایی روز به روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. در این درس دانشجویان با نقش دریا در توسعه و ضرورت حفاظت از محیط زیست دریایی، مبانی و اصول حقوق دریا و همچنین با معاهدات و سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی در زمینه‌ی حقوق دریاها و آبراه‌های بین‌المللی آشنا می‌شوند.

**سرفصل:**

۱۸. نقش تاریخی دریا در زندگی بشر (در روابط بین‌الملل)
۱۹. پیشینه‌ی عرفی در زمینه‌ی حقوق دریاها (منابع عرفی)
۲۰. کنفرانس‌ها و اجلاس‌های مهم جهانی مرتبط با حقوق دریاها
۲۱. بررسی اجمالی معاهدات و توافق‌نامه‌های بین‌المللی در زمینه‌ی حقوق دریاها
۲۲. تحلیل سه معاهده‌ی مهم حقوق دریاها با تأکید بر جنبه‌های زیست‌محیطی  
الف- کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲ مונته گو بی  
ب- کنوانسیون استفاده‌های غیرکشتیرانی از آبراه‌های بین‌المللی ۱۹۹۷  
ج- کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی با مواد نفتی ۱۹۷۶-۱۹۷۳ (MARPOL)
۲۳. بررسی سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی مرتبط با دریا از جمله (IMO) و مصوبات انجمن حقوق بین‌الملل
۲۴. بررسی دو معاهده دریایی منطقه‌ای مرتبط با کشورمان (کنوانسیون‌های کویت ۱۹۷۸ و تهران ۲۰۰۳)
۲۵. بررسی چند قضیه‌ی حقوقی مرتبط با حقوق دریا در دیوان‌های دآوری

**منابع:**

۱. پورنوری، منصور، **حقوق دریایی در دادگاه دریایی**، تهران، انتشارات مهر، آخرین سال انتشار.
۲. حبیبی، محمد و پورنوری، منصور، **حقوق بین‌الملل دریاها - کنوانسیون حقوق دریاها**، تهران، مرکز ملی اقیانوس شناسی، آخرین سال انتشار.
۳. حبیبی، محمد و پورنوری، منصور، **حقوق دریا - قوانین ملی حقوق دریایی کشورها**، تهران، مرکز ملی اقیانوس شناسی، آخرین سال انتشار.
۴. رایبسنون، نیکلاس، **مبانی حقوق بین‌الملل محیط زیست**، مترجم: سید محمد مهدی حسینی، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۵. **مجموعه قوانین و مقررات حفاظت محیط زیست**، تهران، دفتر حقوقی سازمان حفاظت محیط زیست، جلد دوم (معاهدات)، آخرین سال انتشار.

۶. موسوی، سید فضل‌الله، **حقوق رودخانه‌های بین‌المللی**، تهران، دادگستر، آخرین سال انتشار.  
۷. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

8. R.R. Churchill , (1999). A. V. Lowe , A. Lowe, **The Law of the Sea**, Publisher: Manchester University Press, Manchester, United Kingdom.
9. Yvonne Baatz, (2014). **Maritime Law**, Publisher: Taylor & Francis Ltd, London, United Kingdom.
10. Yoshifumi Tanaka, (2015). **The International Law of the Sea**, Publisher: Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.
11. Donald R. Rothwell, (2016). **The International Law of the Sea**, Publisher: Bloomsbury Publishing PLC, Oxford, United Kingdom.



## عنوان درس: حقوق بشر و محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت حقوق بشر به طور کلی و ارتباط آن با حق بر محیط زیست. در این راستا ضمن اشاره به نسل‌های مختلف حقوق بشر، به تبیین نسل سوم آن به ویژه یکی از انواع آن یعنی حق بر محیط زیست پرداخته می‌شود و سپس منابع و حقوق ناشی از حق بر محیط زیست، ارتباط آن با سایر حق‌های بشری به ویژه حقوق همبستگی و عوامل تهدیدکننده‌ی این حق مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

**سرفصل:**

### ۱. تعاریف، مبانی و منابع

الف- حقوق محیط زیست

ب- حقوق بشر

ج- مبانی حق بر محیط زیست (از دیدگاه اسلام و مکاتب دیگر)

د- منابع حق بر محیط زیست (الزام‌آور و غیر الزام‌آور؛ صریح و ضمنی (اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق‌های ۱۹۶۶)

### ۲. نسل‌های حقوق بشر و ارتباط آن با حق بر محیط زیست

الف- نسل اول (حقوق مدنی و سیاسی)

ب- نسل دوم (حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی)

ج- نسل سوم (حقوق همبستگی): حق بر محیط زیست، حق بر صلح، حق بر توسعه و حق بر میراث مشترک بشریت)

### ۳. حق‌های زیست محیطی

الف- حق بر محیط‌زیست سالم

ب- حق مشارکت در تصمیمات زیست محیطی

ج- حق آموزش زیست محیطی

د- حق دسترسی به عدالت زیست محیطی

### ۴. عوامل تهدیدکننده‌ی حق بر محیط زیست (تخریب و آلودگی‌های زیست محیطی)

**منابع**

- ۱- فیروزی، مهدی، **حق بر محیط زیست**، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، آخرین سال انتشار.
- ۲- مشهدی، علی، **حق بر محیط زیست**، نشر میزان، آخرین سال انتشار.
- ۳- کرسی حقوق بشر دانشگاه شهید بهشتی، **حقوق زیست محیطی بشر**، چ اول، انتشارات دادگستر، آخرین سال انتشار.

۴- ترينداد، آنتونیوآگوستو کاجادو، «حقوق بشر و محیط زیست»، در جانوس سیموندیس، **حقوق بشر: ابعاد نوین و چالش‌ها**، ترجمه دکتر محمد علی شیر خانی، طرح تقویت ظرفیت‌های آموزش و پژوهش حقوق بشر، نشر گرایش، آخرین سال انتشار.

۵- ساعد وکیل، امیر و پوریا عسگری، **نسل سوم حقوق بشر**، انتشارات مجد، آخرین سال انتشار.

۶- موسوی، سید فضل الله، «حق بر محیط زیست از دیدگاه اسلام»، **نگاهی به دیدگاه‌های حقوقی اسلامی**، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.

۷- مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

- 8- Boyle, Alan E., and Michael R. Anderson, (1996). **Human rights approaches to environmental protection**. Clarendon Press.
- 9- Robb, Cairo AR, ed, (2001). **Human Rights and Environment**. Cambridge University Press.
- 10-Shelton, Dinah, ed, (2011). **Human rights and the environment**. Edward Elgar.
- 11-Zarsky, Lyuba, (2012). **Human rights and the environment: Conflicts and norms in a globalizing world**. Earthscan.
- 12-Handl G. (1992). **Human rights and protection of the environment: a mildly revisionist view**. **Human rights approaches to environmental protection**. Oxford University Press, Oxford.
- 13-Journal of Human Rights and the Environment < <https://www.elgaronline.com>>
- 14-Frédéric SU. La protection du droit à l'environnement par la Convention européenne des droits de l'Homme. In La communauté européenne et l'environnement, Colloque d'Angers, la Documentation française, Paris 1997.
- 15-SUDRE F. La protection du droit à l'environnement par la Coureuropeene des droits de l'homme, in vol. Les Nations Unies et la protection d'environnement, Pedone, Paris. 1999.

## عنوان درس: حفاظت از محیط زیست در مخاصمات مسلحانه

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت قواعد و مقررات بین‌المللی مربوط به حفاظت از محیط زیست در مخاصمات مسلحانه از جمله مباحث مرتبط با مسئولیت و رویه‌های قضایی و همچنین بررسی نهادهای و مجامع بین‌المللی مرتبط با محیط زیست و مخاصمات مسلحانه است.

**سرفصل:**

۱. تعاریف و مفاهیم مرتبط با مخاصمات مسلحانه و محیط زیست.
۲. حمایت از محیط زیست در پرتو قواعد حقوق مخاصمات مسلحانه.
۳. محدودیت و ممنوعیت به کارگیری برخی روش‌ها و سلاح‌ها در مخاصمات مسلحانه برای حفاظت از محیط زیست.
۴. جنایات جنگی و مسئولیت کیفری بین‌المللی زیست محیطی در مخاصمات مسلحانه.
۵. مسئولیت بین‌المللی و جبران خسارت وارده به محیط زیست در زمان جنگ.
۶. بررسی رویه‌های قضایی بین‌المللی مرتبط (نظر مشورتی ۱۹۹۶ دیوان بین‌المللی دادگستری، جنگ خلیج فارس و غیره)

**منابع:**

۱. بختیاری اصل، فریبرز، **حفاظت از محیط زیست در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی**، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه، آخرین سال انتشار.
۲. حسینی آزاد، سید علی و محمدی، مهرداد (مترجمین)، **حمایت از محیط زیست در مخاصمات مسلحانه از منظر حقوق بین‌الملل**، تهران، شهر دانش، آخرین سال انتشار.
۳. روسو، شارل، **حقوق مخاصمات مسلحانه**، ترجمه علی هنجنی و شیرین نیرنوری، ۲ جلد، تهران، دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، آخرین سال انتشار.
۴. موسوی، سید فضل الله، **حقوق بشر دوستانه در اسلام و حقوق بین‌الملل**، تهران، دادگستر، آخرین سال انتشار.
۵. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.
6. Schmitt, M. N., «Green War: an assessment if the environmental law of international armed conflict», Yale J, Int, I L., vol22, 1997.
7. Fischer, G., (1997). **La Convention sur l'interdiction d'utiliser des techniques de modification de l'environnement a des fins hostiles**, AFDI.

8. Antoine, philippe, «International humanitarian law and the protection of the environment in time of armed conflict», ICRC, N 292, December 1992.
9. Bouvier, Antonie, «La protection de l'environnement naturel en periode de conflit arme», RICR, N 792, Decembre 1991.
10. Mollard Bannelier,« k., La protection de l'environnement en temps de conflit arme», pedone, 2001.

## عنوان درس: حقوق محیط زیست و صنعت

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** هدف این درس شناخت ارتباط متقابل صنعت و محیط زیست از منظر حقوقی است. در این درس ضمن بررسی قوانین و مقررات ناظر بر موضوع، آثار حقوقی فعالیت‌های صنعتی و معدنی بر محیط زیست طبیعی و انسانی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

**سرفصل:**

۱. بررسی قوانین و مقررات ناظر بر پیشگیری در حوزه‌ی فعالیت‌های صنعتی و معدنی اعم از ارزیابی‌های زیست محیطی و راهبردی.
۲. بررسی قوانین و مقررات زیست محیطی ناظر بر فعالیت واحدهای صنعتی و معدنی.
۳. نظام حقوقی استقرار صنعت سبز از قبیل:  
الف) استفاده‌ی بهینه از منابع و مواد  
ب) رعایت استانداردهای زیست محیطی و مدیریت پسماندها
۴. بررسی نهادها و سازمان‌های مرتبط با صنعت و محیط زیست.

**منابع:**

قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی ناظر بر صنایع (قانون مدیریت پسماندها؛ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست؛ قوانین و مقررات مربوط به شهرک‌های صنعتی و اسقرار صنایع؛ قانون معادن؛ قانون تأسیس وزارت صنعت، معدن و تجارت؛ مقررات مربوط به ارزیابی آثار زیست‌محیطی؛ مجموعه قوانین و مقررات مربوط به آلودگی محیط زیست؛ نقشه راه اتحادیه اروپا برای بهره‌وری منابع؛ راهبرد اتحادیه اروپا در خصوص استفاده پایدار از منابع طبیعی؛ خط‌مشی‌ها صنعتی اتحادیه اروپا)

1. Ahmed, Kulsum & Sánchez-Triana, Ernesto (2008). **Strategic Environmental Assessment for Policies**, World Bank, USA.
2. Alphonse, Iannuzzi; (2002) **Industry self-regulation and voluntary environmental compliance**, CRC Press, USA.
3. Christ, Claus (1999). **Production integrated environmental protection and waste manage**, Wilry-VCH, USA.
4. Committee on Industrial Environmental Performance Metrics, (2003). **Industrial Environmental Performance Metrics**, National Academy of Sciences, USA.
5. Craik, Neil (2008). **The International Law of Environmental Impact Assessment**, Cambridge University Press, USA.

6. Fiksel, Joseph; (2009). **Design for Environment: A Guide to Sustainable Product Development**, McGraw-Hill, USA.
7. Goodden, Randall L.; (2009). **Lawsuit: Reducing the Risk of Product Liability for Manufacturers**, John Wiley, USA.
8. Kutz, Myer (2007). **Environmentally Conscious Manufacturing**, John Wiley, USA.

## عنوان درس: حقوق محیط زیست و تجارت

شماره درس:

تعداد واحد: ۲

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت رابطه‌ی تجارت و محیط زیست از منظر حقوقی است. در این درس به بررسی نهادها و سازمان‌های تجاری داخلی و بین‌المللی و تحلیل عملکرد آنها از لحاظ زیست‌محیطی و همچنین بررسی نظام حقوقی حمایت از فعالیت‌های تجاری همساز با محیط زیست پرداخته می‌شود.

**سرفصل:**

۱. معاهدات و موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی - تجاری  
(الف) موافقت‌نامه‌های تجاری تأثیرگذار بر محیط زیست  
(ب) موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی مرتبط با تجارت
۲. بررسی مقررات زیست محیطی در WTO  
(الف) تجارت کالا  
(ب) تجارت خدمات  
(ج) مالکیت فکری
۳. شرکت‌های چند ملیتی  
(الف) سرمایه‌گذاری شرکت‌های چند ملیتی در کشورهای در حال توسعه  
(ب) آثار زیست محیطی فعالیت‌های شرکت‌های چند ملیتی  
(ج) مسئولیت اجتماعی
۴. حل و فصل اختلافات ناشی از تجارت
۵. فعالیت‌های تجاری داخلی و محیط زیست

**منابع**

۱. قوانین و مقررات تجاری.
۲. لندن، کارولین، تجارت بین‌الملل و محیط زیست، مترجم: محمد حسین رضانی قوام آبادی، شهردانش، آخرین سال انتشار.
۳. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.
4. Gallagher, Kevin P.; (2008). **Handbook on Trade and the Environment**, Edward Elgar, USA.
5. Schaltegger, Stefan; (2008). **Environmental Management Accounting for Cleaner Production**, Springer, Netherlands.

## عنوان درس: حقوق اساسی و محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: اختیاری

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** آشنایی دانشجویان با بنیان‌های اساسی صیانت از حق بر محیط زیست سالم در قانون اساسی ایران و اسناد بالادستی و اساسی‌سازی آن در حقوق اساسی، و همچنین شناخت این حق به عنوان حقوق ملت و نیز بررسی نقش و مسئولیت دولت و مردم در حفاظت از محیط زیست می‌باشد.

**سرفصل:**

۱. بررسی جایگاه محیط زیست و منابع طبیعی در قوانین اساسی کشورها

۲. بررسی اصول زیست‌محیطی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۳. مسئولیت حکومت در حفاظت از حق بر محیط زیست

۴. نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حفاظت از محیط زیست

۵. بررسی رابطه میان حکمرانی خوب و حفاظت محیط زیست

**منابع**

۱. قاضی، ابوالفضل، کلیات حقوق اساسی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۲. مشهدی، علی، حق بر محیط زیست سالم؛ الگوی ایرانی و فرانسوی، تهران، انتشارات میزان، آخرین سال انتشار.
۳. موسوی، سیدفضل‌الله، سیر تحولات منابع حقوق بین‌الملل محیط زیست، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۴. هاشمی، سید محمد، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، دوره سه جلدی، تهران، نشر میزان، آخرین سال انتشار.

5. Anton, Donald K. & Dinah L. Shelton, (2011), **Environmental Protection and Human Rights**, Cambridge University Press, USA.



6. Boer, Ben (2015), **Environmental Law Dimensions of Human Rights**, Oxford University Press, UK.
7. Boyd, David R. (2012), **The environmental rights revolution: a global study of constitutions, human rights, and the environment**, UBC Press, Canada.
8. Hayward, Tim (2005), **Constitutional Environmental Rights**, Oxford University Press, UK.
9. Hiskes, Richard P. (2008), **The Human Right to a Green Future: Environmental Rights and Intergenerational Justice**, Cambridge University Press, USA.
10. Miller, Chris (1998), **Environmental Rights: Critical Perspectives**, Routledge, USA.
11. Prieur, Michel(2004), *Droit de l'environnement*, Dalloz, France.
12. Westra, Laura (2006), **Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations: Law, Environmental Harm and the Right to Health**, Earthscan Publications, USA.

## عنوان درس: حقوق حفاظت از زمین

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: اختیاری

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: آشنایی دانشجویان با عوامل و نحوه تخریب زمین، قوانین و مقررات ناظر بر حفاظت از آن شامل خاک، مناطق کوهستانی، ساحلی، بیابانی و مراتع و همچنین قوانین و مقررات ناظر بر آمایش و بهره‌برداری پایدار از زمین است.

سرفصل:

۱. عوامل تخریب خاک، مناطق ساحلی، کوهستانی و بیابانی و مراتع
۲. قوانین و مقررات ناظر بر حفاظت از خاک، مناطق کوهستانی، ساحلی، بیابانی و مراتع
۳. قوانین و مقررات ناظر بر مقابله با خشکسالی و بیابان‌زایی
۵. قوانین و مقررات ناظر بر آمایش و بهره‌برداری از زمین

منابع:

۱. برایموج، ولک و همکاران، **کاربری زمین و خاک**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۲. بلانکو، هامبرتو و ری تن لای، **اصول مدیریت و حفاظت خاک**، مترجم: علی سلاجقه و همکاران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۳. جعفری، محمد و همکاران، **تخریب خاک و اراضی**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۴. حجازی زاده، زهرا و همکاران، **خشکسالی و حاصلخیزی خاک**، انتشارات آکادمیک، آخرین سال انتشار.
۵. کردوانی، پرویز، **حفاظت خاک**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۶. کردوانی، پرویز، **خشکسالی و راه‌های مقابله با آن در ایران: آب: در کشاورزی، صنعت و شهر**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.

۷. کریم‌پور، مجید و فاطمه نقی‌زاده، **بیابان‌زایی و تخریب زمین**، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.

۸. مجنونیان، هنریک و همکاران، **حفاظت محیط زیست کوهستان**، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، آخرین سال انتشار.

۹. مخدوم، مجید، **شالوده آمایش سرزمین**، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.

۱۰. دوگراف، ژان و همکاران، **پایش و ارزیابی پروژه های حفاظت خاک و توسعه حوزه آبخیز**، مترجمان: حسن احمدی و همکاران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.

11. Burke, Barlow (2013), **Understanding the Law of Zoning and Land Use Controls**, Lexisnexis; 3<sup>rd</sup> ed., USA.

12. Desrousseaux, Maylis (2016), **La Protection Juridique de la Qualité des Sols**, LGDJ, France.

13. Juergensmeyer, Julian & Thomas Roberts, (2013), **Land Use Planning and Development Regulation Law**, West Academic Publishing, USA.

14. Morgan, R. (2005), **Soil Erosion and Conservation**, Blackwell, USA.

15. Nolon, John (2017), **Land Use and Sustainable Development Law, Cases and Materials**, West Academic Publishing; 9<sup>th</sup> ed., USA.

16. Pimentel, David (2009), **World Soil Erosion and Conservation**, Cambridge University Press, USA.

17. Platt, Rutherford H. (2014), **Land Use and Society: Geography, Law, and Public Policy**, Island Press, USA.

## عنوان درس: حقوق محیط زیست و مسائل اجتماعی

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت تأثیر متقابل جامعه و محیط زیست بر یکدیگر و تحلیل حقوقی مسائل اجتماعی از منظر محیط زیست. در این راستا به بررسی آثار مخاطرات اجتماعی ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست پرداخته می‌شود. همچنین موضوعات فقر، جمعیت، حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر محیط زیست و ضرورت مشارکت اجتماعی و آموزش محیط زیست مورد بحث قرار می‌گیرد.

**سرفصل:**

۱. بررسی مفهوم و گستره‌ی محیط زیست اجتماعی.
۲. بررسی مسائل و مخاطرات اجتماعی ناشی از تخریب محیط زیست.
۳. بررسی قوانین و مقررات ناظر بر حمایت از گروه‌های اجتماعی در برابر آثار تخریب محیط زیست.
۴. شناخت مفهوم بحران زیست محیطی و آثار اجتماعی آن.
۵. بررسی ابعاد حقوقی جمعیت، اشتغال و مدیریت آسیب‌های اجتماعی (مهاجرت، حاشیه‌نشینی، فقر و...) و ارتباط آن با محیط زیست.
۶. نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حفظ محیط زیست.
۷. مشارکت اجتماعی، آموزش و اطلاع‌رسانی در محیط زیست.

**منابع:**

۱. کهیل، مایکل، **محیط زیست و سیاست اجتماعی**، مترجمان: حسین حاتمی نژاد سهراب امیریان، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۲. گوه، رامچاندرا، **بوم‌شناسی اجتماعی**، مترجم: مهدی طالب و احمد محمدی، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۳. هانیگن، جان، **جامعه‌شناسی محیط زیست**، مترجم: صادق صالحی، انتشارات سمت، آخرین سال انتشار.
۴. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

5. Cudworth, Erika (2003). **Environment and Society**, Routledge, UK.
6. Day, Christopher (2007). **Environment and Children: Passive Lessons from the Everyday Environment** Elsevier, UK.
7. Dietz, Thomas (2002). **New Tools for Environmental Protection: Education, Information, and Voluntary Measures**, National Academies Press, USA.

8. Dobson, Andrew (1998). **Justice and the Environment**, Oxford University Press, USA.
9. Emilio F. Moran (2010) **Environmental Social Science: Human Environment, Interactions and Sustainability**, Wiley-Blackwell, UK.
10. Hall, Matthew (2013). **Victims of Environmental Harm: Rights, recognition and redress under national and international law**, Routledge, UK.
11. Holden, Andrew; (2008) *Environment and Tourism*, Routledge, UK.
12. Lipchin, Clive *et al.* (2007). **Integrated Water Resources Management and Security in the Middle East**, Springer, Netherlands.
13. Morel, Benoit & Linkov, Igor (2006). **Environmental Security and Environmental Management: The Role of Risk Assessment**, Springer, Netherlands.
14. Neal, Palmer & Neal, Philip (1994). *The handbook of environmental education*, Routledge, UK.
15. Pirages, Dennis & Cousins, Ken (2005). **From Resource Scarcity to Ecological Security**, MIT Press, USA.
16. Redclift, Michael & Benton, Ted (1994). **Social Theory & Global Environment**, Routledge, UK.
17. Redclift, Michael & Woodgate, Graham (1997) *The International Handbook of Environmental Sociology*, Edward Elgar, UK.
18. Sollund, Ragnhild Aslaug (2015). **Green Harms and Crimes Critical Criminology in a Changing World**, Palgrave Macmillan, USA.
19. Spyra, Wolfgang & Katzsch, Michael (2007) *Environmental Security and Public Safety*, Springer, Netherlands.
20. White, Rob (2004). **Controversies in Environmental Sociology**, Cambridge University Press, UK.

## عنوان درس: فلسفه و اخلاق محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

هدف: شناخت مفاهیم، موضوعات و مسائل مرتبط با فلسفه و اخلاق محیط زیست از جمله اصول اخلاق زیست محیطی، نظریات و رویکردهای حوزه‌ی فلسفه و اخلاق محیط زیست.

سرفصل:

- ۱- مفاهیم و تعاریف اخلاق محیط زیست
- ۲- اصول اخلاق محیط زیست (اصول ارزش، آسیب، هم‌ذات‌پنداری، احترام به طبیعت و...)
- ۳- مکاتب فلسفی و اخلاقی محیط زیست
  - مکاتب کلاسیک
  - مکاتب میانی
  - مکاتب معاصر
  - مکاتب فلسفی اسلامی و محیط‌زیست
- ۴- نظریات جدید در حوزه‌ی اخلاق محیط زیست
  - نظریه بوم‌شناسی عمیق (آرنه نائس)
  - نظریه حقوق حیوانات (سینگر)
  - مسئولیت انسانی در برابر طبیعت (پاسمور)
  - اخلاق زمین (لئوپولد)
  - فاجعه منابع عام (هاردین) و...

منابع

۱. آن، ای گیر، **پسا مدرنیسم و بحران زیست محیطی**، ترجمه عرفان ثابتی، تهران، نشر چشمه، آخرین سال انتشار.
۲. استریا، جیمز پی، **سه چالش با اخلاق؛ فمینیسم، محیط زیست گرایی و چند فرهنگ گرایی**، ترجمه علی حقی، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۳. بنسون، جان، **اخلاق محیط زیست**، مجموعه مقالات و بررسی‌ها، ترجمه عبدالحسین وهاب زاده، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۴. بودریار، ژان، **جامعه مصرفی، اسطوره‌ها و ساختارها**، ترجمه پیروز ایزدی، تهران، نشر ثالث، آخرین سال انتشار.
۵. جوادی آملی، عبدالله، **مفاتیح الحیاه**، قم، مرکز نشر اسراء، آخرین سال انتشار.
۶. شریفی، احمدحسین، **دانشنامه‌ی اخلاق کاربردی**، ج ۳ (اخلاق زیستی)، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، آخرین سال انتشار.

۷. شکویی، حسین، **فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی**، تهران، انتشارات موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتا شناسی، آخرین سال انتشار.
۸. کارسون، راشل، **بهار خاموش**، ترجمه عبدالحسین وهاب زاده، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، آخرین سال انتشار.
۹. کهیل، مایکل، **محیط زیست و سیاست اجتماعی**، ترجمه دکتر حسین حاتمی نژاد و دکتر سهراب امیریان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۱۰. نصر، سید حسین، **دین و نظام طبیعت**، ترجمه انشاء الله رحمتی، تهران، نشری نی، آخرین سال انتشار.
۱۱. وهاب زاده، عبدالحسین، **بوم شناسی، علم عصیانگر**، تهران، انتشارات چشمه، آخرین سال انتشار.
۱۲. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

13. Taylor, Paul W, (2011). **Respect for nature: A theory of environmental ethics**. Princeton University Press.
14. Nash, Roderick Frazier, (1989). **The rights of nature: a history of environmental ethics**. Univ of Wisconsin Press.
15. Rolston, Holmes, (2012). **Environmental ethics**. Temple University Press, 2012.
16. Pojman, Louis P., Paul Pojman, and Katie McShane, (2015). **Environmental ethics: Readings in theory and application**. Nelson Education.
17. Atfield, Robin, (2014). **Environmental ethics: An overview for the twenty-first century**. John Wiley & Sons.
18. Benson, John, (2013). **Environmental Ethics: An introduction with readings**. Routledge.
19. **L'éthique de l'environnement et du développement**. Presses universitaires de France, 1995.
20. DesJardins, Joseph R., (1995). **Éthique de l'environnement: une introduction à la philosophie environnementale**. Presses de l'Université du Québec.
21. Beauchamp, André, (1993). **Introduction à l'éthique de l'environnement**. Vol. 5. Médiaspaul.
22. Afeissa, Hicham-Stéphane, (2007). **Ethique de l'environnement: nature, valeur, respect**. J. Vrin.
23. Brenner, Andreas, (2010). **Manuel d'éthique de l'environnement: de la théorie à la pratique**. Academic Press.

## عنوان درس: حقوق محیط زیست شهری و روستایی

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** شناخت مسائل و موضوعات محیط‌زیست در شهر و روستا. در این راستا دانشجویان با نظام آمایش سرزمین، قوانین و مقررات حفاظت از فضای سبز شهری و روستایی، قوانین و مقررات ناظر بر شهرسازی و معماری از منظر حقوق محیط زیست و همچنین با سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با حفظ محیط زیست شهری و روستایی آشنا می‌شوند.

### سرفصل:

۱. مفاهیم و مبانی حقوق محیط زیست شهری و روستایی
۲. آمایش سرزمینی و تأثیر آن بر محیط زیست
۳. قوانین و مقررات شهرسازی
۴. قوانین و مقررات فضای سبز شهری و روستایی
۵. قوانین و مقررات حاکم بر کاربری شهری و روستایی و چالش‌های ناشی از تغییر آن
۶. قوانین و مقررات حاکم بر محیط زیست سالم شهری و روستایی
۷. بررسی سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با محیط زیست شهری و روستایی
۸. بررسی مقررات حاکم بر مدیریت پسماندهای شهری

### منابع:

۱. قوانین و مقررات شهرسازی، مدیریت شهری و آمایش سرزمینی.
۲. مخدوم، مجید؛ **شالوده آمایش سرزمین**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، آخرین سال انتشار.
۳. کامیار، غلامرضا، **حقوق شهری**، تهران، انتشارات مجد، آخرین سال انتشار.
۴. **مجموعه قوانین و مقررات شهرداری تهران**، تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، آخرین سال انتشار.
۵. مقالات علمی معتبر مرتبط با سرفصل درس در مجلات حقوقی داخلی و خارجی.

6. Abramson, Allen & Theodossopoulos, Dimitrios (2000). **Land, law, and environment: mythical land, legal boundaries**, Pluto Press, UK.
7. Brand, Peter & Thomas, Michael J. (2005). **Urban Environmentalism**, Routledge, UK.
8. Bruce, John W.; *et al.* (2006). **Land law reform : achieving development policy objectives**, World Bank, USA.
9. Chalifour, Nathalie J. (2007). **Land Use Law for Sustainable Development**, Cambridge University Press, USA.



10. Geyer, H. S. (2009). **International Handbook of Urban Policy**, Edward Elgar, USA.
11. Sparkes, Peter (2003). **A New Land Law**, Hart Publishing, USA.
12. Ubink, J.M.; *et al.* (2009). **Legalising Land Rights**, Leiden University Press, Netherlands.

## عنوان درس: امنیت و محیط زیست

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری (اختیاری)

پیش نیاز: ندارد

هدف:

شناخت دانشجویان از مفهوم امنیت و رابطه‌ی آن با محیط زیست و همچنین مسائلی که موجبات بروز بحران‌ها و چالش‌های زیست محیطی و امنیتی را فراهم می‌نمایند و نیز آشنایی با ترتیبات و سازکارهای حقوقی پیشگیری و مقابله با این بحران‌ها .

سرفصل‌ها:

۱. مفهوم امنیت و تطور آن در حقوق
۲. ارتباط امنیت انسانی و امنیت زیست محیطی
۳. امنیتی شدن موضوعات زیست محیطی
۴. تغییرات اقلیمی: تهدیدهای ملی و بین‌المللی
۵. جابجایی ناشی از تهدیدهای زیست محیطی
- الف) مهاجران زیست محیطی
- ب) پناهجویان سبز
- ج) آوارگان سبز
۶. چالش‌های امنیتی در حوزه‌ی منابع زیستی مشترک
۷. ترتیبات و سازکارهای حقوقی پیشگیری و مقابله با این بحران‌ها

منابع:

۱. گیدنز، آنتونی، سیاست‌های مقابله با تغییرات آب و هوا، مترجم: صادق صالحی و شعبان محمدی، نشر آگه، آخرین سال انتشار.

۲. دایموند، جرد، فروپاشی، مترجم: فریدون مجلسی، نشر نو، آخرین سال انتشار.

4. Barnet, John, The Meaning of Environmental Security, Z Books, New York, 2001.
5. Dalby, Simon, Environmental Security, University of Minnesota, London, 2002.
3. Floyd, Rita & A. Matthew, Environmental Security: Approaches and Issues, Routledge, New York, 2013.

## عنوان درس: روش تحقیق

شماره درس:

تعداد واحد: ۱

نوع واحد: نظری

پیش‌نیاز: ندارد

**هدف:** عبارت است از شناخت روش‌های گردآوری منابع و انواع روش‌های تحقیق در حوزه‌ی حقوق محیط‌زیست از جمله روش توصیفی، تحلیلی و تطبیقی به منظور آماده‌سازی آنان جهت نگارش گزارش‌های کلاسی، پژوهش و پایان‌نامه‌ی تحصیلی.

### سرفصل

۱. انواع روش‌های تحقیق و تحلیل متون حقوقی.
۲. روش‌های گردآوری منابع تحقیق.
۳. شیوه‌های استخراج و استنتاج مفاهیم از منابع حقوقی.
۴. نحوه‌ی نگارش طرح تحقیق مشتمل بر: بیان مساله، ضرورت تحقیق، پرسش‌ها، فرضیات، پیشینه و ادبیات، اهداف و سازماندهی تحقیق.

### منابع

۱. جاوید، محمدجواد، روش تحقیق در علم حقوق به زبان ساده، تهران، نشر مخاطب، آخرین سال انتشار.
۲. صبری، نورمحمد، درآمدی بر روش تحقیق در حقوق، تهران، میزان، آخرین سال انتشار.
۳. عباسی، بیژن، روش تحقیق در دانش حقوق، تهران، انتشارات خرسندی، آخرین سال انتشار.